

אורא דארץ ישראל מחכים

חכמה מכח קדושה

הגמרא במגילה (י"ז ע"ב) דנה בסדר הברכות בתפילת שמונה עשרה, וזו לשונה בסדר הברכות השלישית והרביעית:

ומה ראו לאמר בינה אחר קדושה, שנאמר (ישעיה כ"ט): "והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו", וסמך ליה, "וידעו תועי רוח בינה".

ובמסכת שבת (ל"א ע"א) ברזי שישה סדרי משנה אמרו:

חכמה - זה סדר קדשים.

ומכאן שהקדושה והחכמה קשורות זו בזו.

בדרך זו יש להבין לשון ספר האשכול (הלכות ספר תורה):

ודאי ארץ ישראל נתקדשה מכל ארצות, כדברי רבי זירא שמע מינה אורא דארץ ישראל מחכים.

גם מדברי תשב"ץ (ח"ג תש' ר') יש ללמוד על הקשר שבין קדושת הארץ לאוירה המחכים:

וכן מה שאמרו בפרק מי שמת (בבא בתרא קנ"ח) אורא דארעא דישאל מחכים אין זה בחלק גד וראובן, ומה שאמרו במו"ק בפ' ואלו מגלחין (כ"ה) שאין הנבואה שורה על הנביאים אלא בארץ ישראל, אין זה בחלק גד וראובן דתרי ענייני ניהו, קדושת שכינה וקדושת מצות, וקדושת שכינה היא מיוחדת בעבר הירדן ימה.

לפי התשב"ץ הקשר שבין קדושה וחכמה יש לו השלכה מעשית, שבמקום שאין הקדושה שלמה אף אורא דאותו מקום אינו מחכים ואינו ראוי לנבואה. ובספר כפתור ופרח (פרק י', דף קפ"ד) כתב:

ואמרי' מסכת בבא בתרא פרק מי שמת (קנ"ח): אורא דארץ ישראל מחכים, ומסכת בכורות פרק הלוקח בהמה (כ"ה): כי סליק רב אבין אמר לשמעתיא קמיה דרבי ירמיה, אמר, בבלאי טפשאי משום דיתבי בארעא דחשוכא אמרי מילתא דמשכחן, אבל ארץ ישראל אוירה - אויר י-ה, וכן פרק דרישה וחקירה (סנהדרין ל"ח) על אדם הראשון ראשו מארץ ישראל לפי שהיא חשובה מכל הארצות.

הביטוי שכתב הכפתור ופרח "אוירה - אויר י-ה" מקורו בגמרא בבא בתרא (כ"ה ע"א):

ורבי אבהו אמר: שכינה במערב, דאמר רבי אבהו: מאי אוריה, אויר י-ה.

ופירש"י:

אוריה - אני שמעתי כך קוראים למערב בלשון פרסי ול"נ שכך קוראים למזרח בלשון לעז והיינו דקאמר אויר י-ה, שהשכינה במערב ופניו למזרח נמצא המזרח אויר.

ונראה שה"כפתור ופרח" פירש ש"אויר י-ה" היינו אוירא דארץ ישראל מחכים. והנה בספר אש דת (ח"ד עמ' שע"ד) הראה מקור הביטוי אוירא דארץ ישראל מחכים בזו"ח (סוף פרשת ויצא), ושם במסורת הזוהר הביא מקורות נוספים. בזהר פנחס (רמ"ה ע"ב בתרגום):

אות י' מן הוי-ה היא נתעטפה באור ונעשתה אויר והיינו אוירא דארץ ישראל מחכים, משום שאות י' שהיא חכמה היא באויר.

ועוד הביא שם תקו"ז (תק' כ"ב):

אוירא דארץ ישראל דאיהו מחכים, מסטרא דחכמה דאיהי י'.

ועי' ב"ילקוט ידיעות האמת" לרמח"ל עמ' של"ג. והכפתור ופרח קשר ליסוד זה את דברי הגמרא בסנהדרין (ל"ח ע"ב) שראשו של אדם הראשון נברא מארץ ישראל, ובדומה לזה פירש המהרש"א בחידושי אגדות שם:

מסתברא דראשו שבו המח, כוח הנשמה והשכל הוא מארץ ישראל, שהוא מקום מוכן לחכמה כמו שאמרו אוירא דארץ ישראל מחכים, ושם בירושלים מקום שעו השמים לנשמה.

אף השל"ה כתב בדרך דומה בפירושו ל"כמה מעלות טובות למקום עלינו" (מסכת פסחים דף כ')::

ואם (קרבנו להר סיני) כדי להוסיף בני' (שערי בינה) השגה, מדוע נתן לנו התורה פנים בפנים ולא על ידי אמצעי, משה רבינו ע"ה בלבד, ואם בשביל וראית את מוריך ואמר רב הא דחכימנא מחבראי דראיתי ר' מאיר מאחוריו ואילו ראיתי בפניו חכימנא טפי, אם כן מדוע צריך לאוירא דארץ ישראל דמחכים, אלא מורה על דביקות ביותר כי ארץ ישראל שלמטה מכוון נגד שלמעלה, והוסיף קדושה על קדושה בכנין בית המקדש.

והמהר"ל בתפארת ישראל (פרק ס"ד) כתב:

כי כל חוצה לארץ מיוחס לחומרי וארץ ישראל מיוחס אל השכלי, וכמו שאמרו ז"ל (קידושין מ"ט): עשרה קבין של חכמה ירדו לעולם, תשעה נטלה ארץ ישראל ואחד כל העולם כולו, וכך היה עזרא מתנועע אל מקומו הראוי לו שהוא ארץ ישראל מיוחד לתורה ולחכמה כמו שהיה מיוחד הר סיני שיקבל שם משה חכמת התורה.

קדושת ארץ ישראל יש בה הארה מיוחדת הפועלת גם על קדושת הזמנים. הרב זוין זצ"ל, במאמרו "שיר השירים" (לאור ההלכה) הביא:

"שמוני נותרה את הכרמים, כרמי שלי לא נטרתי" - על פסוק זה אמרו בירושלמי (עירובין פ"ג ה"ט) "מי גרם לי להיות נותרה את הכרמים? על שם כרמי שלי לא נטרתי. מי גרם לי להיות משמרת שני ימים טובים בסוריא? על שלא שמרתי יום אחד בארץ, סבורה הייתי שאני מקבלת שכר על שנים, ואיני מקבלת שכר אלא על יום אחד"...

מתאים הדבר למה שאמרו חכמי הרוז. ב"ליקוטי תורה" להרב בעל ה"תניא" מבאר באריכות, שבחוץ לארץ אינם יכולים לקבל ההארה ביום אחד כמו שמקבלים בארץ ישראל, ולכן "איני מקבלת שכר אלא על יום אחד" שהרי באמת אותה ההארה המאירה בחוץ לארץ בשני ימים, מאירה בארץ ישראל ביום אחד.

ואף על כגון זה יש לומר את דברי הגמרא בכתובות (ע"ה ע"א) חד מינייהו (יום אחד בארץ ישראל) כתרי מינן (כשני ימים בחוץ לארץ).

* * *

ארץ דרך ארץ

הגמרא במסכת קידושין (מ"ט ע"ב) אומרת:

עשרה קבים חכמה ירדו לעולם תשעה נטלה ארץ ישראל ואחד כל העולם כולו,
עשרה קבים יופי ירדו לעולם, תשעה נטלה ירושלים ואחד כל העולם כולו, עשרה
קבים עשירות ירדו לעולם, תשעה נטלו רומיים כו'.

פירש רש"י:

חכמה - תורה ודרך ארץ.

ומקורו של רש"י באבות דרבי נתן (פרק כ"ח, הלכה א'): :

רבי נתן אומר אין לך אהבה כאהבה של תורה, ואין לך חכמה כחכמה של דרך ארץ,
ואין לך יופי כיופיה של ירושלים, ואין לך עושר כעושר של מדי, ואין לך גבורה
כגבורה של פרס וכו'.

פשוט הוא שברייתא זו בנויה על דברי הברייתא בקידושין ור' נתן פותח בתורה ודרך ארץ.
אמנם בגירסא שלפנינו חסרה היא ארץ ישראל, אלא שכבר גרס הגר"א:

ואין לך חכמה כחכמה של ארץ ישראל.

ונראה פשוט שרש"י גרס:

ואין לך חכמת דרך ארץ כחכמה של ארץ ישראל.

ולפי"ז פירש בקידושין "חכמה - תורה ודרך ארץ", שהם ראשיתה של הברייתא דאבות דרבי נתן. ואמנם שם "חכמה" כולל גם את מעלת המדות ודרך ארץ כמו שכתב הרמב"ם במורה נבוכים ח"ג פ' נ"ד, ובכמה מקומות נוספים. אמור מעתה: "אורא דארץ ישראל מחכים" היינו שהוא ראוי לסגול מעלת המידות. וכן כתב בספר "דברי אמת" לרבי מלובלין זצ"ל (מובא ב"אש דת" ח"א עמ' קנ"ג):

...ארץ כנען לשון הכנעה, ועל כן אורה מחכים, כי חכמה מאין תמצא, ממקום גבוה למקום נמוך.

וידוע שעונה היא שורש כל המידות כולן והיא שורש לחכמה (וע' "אור זרוע" באלפא ביתא אות מ"ד).

* * *

ארץ נכוחות

ארץ ישראל היא מקום הנבואה, ותכונה מיוחדת זו של ארץ ישראל משפיעה על לימוד התורה. כך פירש הרב קוק זצ"ל את הביטוי "אורא דארץ ישראל מחכים". זו לשונו באגרות ראי"ה (אג' ק"ג):

בארץ ישראל, שהיא מקום הנבואה, יש רושם לשפע הנבואה בסדר הלימוד, וההבנה היא מוסברת מתוך השקפה פנימית ואין צריך כל כך אריכות בירורים, והיינו "אורא דארץ ישראל מחכים", ותלמודא בבלאה הוא מטריד להו, וחכמת הנבואה, שהיא יסוד לחכמת האגדה, שהיא הצד הפנימי של שרשי התורה, פעלה בארץ ישראל הרבה יותר מבבל, שאינה ראויה לנבואה כדאמרין במ"ק (כ"ה) "ראוי היה רבנו שתשרה עליו שכינה, אלא שבבל גרמה לו". והחילוק הוא פשוט, דסדר לימוד שהוא נסמך על שרשי הנבואה וסעיפיה, ההלכות עם האגדות מתאחדות על ידו...

ובאותו הדרך, המתעלה מעל נתוחי הסברות הפשוטות עד שפונה אל נטיית ההערות העליונות, ישנו גם כן מין עומק שכלי, שמכל מקום אין דרך לפרשו בחתימת התלמוד, והוא מסור לתלמידי המשכילים בשכל טוב, והירושלמי סומך יותר על רמזים כאלה משום יתרון החכמה דאורא דארץ ישראל.

כבר נתבאר לעיל (פרק "וזאת התעודה בישראל") הקשר בין הנבואה לתלמוד הירושלמי, אלא שהרב קוק הוסיף לבאר על פי זה את דברי ר' זירא "אורא דארץ ישראל מחכים". מקורו של הרב מפורש בזו"ח סוף פרשת ויצא (מובא בספר "אש דת" ח"ד עמ' שע"ד):

ר' יעקב פתח: "יוחן רשע בל למד צדק" (ישעיה כ"ו), תניא, אמר ר' יעקב: וי שהרשע יוחן בעולם הזה, זה זרעו של עשו הרשע. ומפני מה יש להם חן ורחמים,

מפני שזרעו של יעקב לא למד צדק. "בארץ נכוחות יענל", זו ירושלים שהיא ארץ נכוחות.

מהו יענל, אמר ר' יעקב: אוירא דארעא דישראל מחכים ומרמזו נבואה, וזרעו של עשו יעול האויר והנבואה, מפני מה, מפני שזרעו של יעקב לא ראה גאות ה', ואינם עוסקים בתורה, ועל כן יוחן רשע ויעול טוב הארץ והנבואה.

הפסוק הנדרש הוא בישעיה (כ"ו, י'): "יחן רשע פל למד צדק בארץ נכוחות יענל ובל יראָה גאות ה'".

נראה שר' יעקב חילק את הפסוק לשני חלקים.

החלק הראשון מדבר על שלטון הרשע בעולם הזה, ועל כך אומר הנביא שהרשע יוחן בזמן שישראל לא לומדים צדק ונראה שכונתו שישראל נותנים חן לרשע כיון שלא לומדים מהו צדק אמיתי, ומגיעים לרחם על אכזרים, ולתת להם שלטון.

החלק השני מדבר על כחו של עשו להפריע לעם ישראל בארצו, למלא את יעודו הרוחני, על ידי שהוא מקלקל את אויר הארץ והנבואה. כוח זה ניתן לעשו מפני שישראל אינם מנצלים תכונותיה המיוחדות של "ארץ נכוחות", שאפשר לראות בה את דבר ה' בבחינת "תא חזי" "נכח פני ה'".

בזוה"ק (יתרו ע"ט ע"ב, בתרגום) דרשו:

אמר רבי יוסי: הואיל ובאנו לכך, מהו "הגדתי היום לה' אלהיך", 'לה' אלהינו' היה צריך לכתוב. אמר לו רבי שמעון: וכי זב בלבד הוא, והרי כתוב: "כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה וגו'", "אשר ה' אלהיך נותן לך", "כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא", וכולם כך. אלא כך שנינו: "כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה", מהו הטעם, משום שזרע קדוש לארץ הקדושה עולה, והשכינה במקומה יושבת, וזה בזה תלוי. ומשה לא אמר "אלהיך", אלא לאותם שהיו עתידים להיכנס לארץ הקדושה ולקבל פני השכינה, ומה שלא אמר "אלהינו", משום שהרי משה לא זכה להיכנס לארץ, ומשום כך "אלהיך" ודאי בכל מקום, משום שהם היו עתידים להיכנס לשם.

בארץ ישראל השכינה היא במקומה, ועל כן לנכנסים לארץ השכינה היא בנוכח, ולמשה שלא נכנס לארץ השכינה היא בנסתר.⁷

"ארץ נכוחות יענל", מדוע? מפני שלא ראו גאות ה', במקום שיכולים לראות, ולא ידעו לקבל טוב הארץ והנבואה. על תלמידי חכמים שבארץ נכוחות לראות גאות ה'.

⁷ מובן על פי זה סגנון ברכת המזון שברכה ראשונה נתקנה בלשון נסתר "הוא נותן לחם", ואילו ברכה שניה ושלישית בלשון נוכח "נודה לך", שכן ברכה ראשונה תיקן משה רבינו במדבר, ואילו ברכה שניה תיקן יהושע בשעה שנכנסו ישראל לארץ.

כשמבקשים את הטוב העליון המוכן להידרש בציון, מוצאים הכל. זה המין של האור והעדן של הקדושה הנמצא בארץ ישראל לתלמידי חכמים מבקשי ה' איננו נמצא כלל בחוץ לארץ, ואנכי הנני בזה יודע ועד כפי קטני (אגרות ראי"ה ח"א אג' צ"ו).

אלא שזרעו של עשו אורב לפתחם של ישראל במגמה לעול האויר והנבואה, העדן והקדושה, והוא לא יוכל לנו, רק אם נראה גאות ה' בלימודנו.

* * *

שערי חכמה

"אורא דארץ ישראל" אינו מצטמצם רק לענייני החכמה השכלית והבנת התורה. השפעתו ניכרת על כלל עבודת ה' ודרכי החיים של תלמידי חכמים במקום אורו של עולם. חז"ל אמרו (כתובות קי"א ע"א):

כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון.

והעמיק באר מימרא זו בספר ציץ אליעזר (חי"א סי' צ"ד) על פי מה שאיתא בספרים הקדושים, שהתשובה מגיעה עד שערי בינה, ועל כן יש חטאים שאין התשובה מועילה להם כיון ששורשם גבוה יותר כגון פגם הברית, הפוגע בחכמה הנמצאת מעל בינה. בארץ ישראל אשר בה שערי החכמה פתוחין יכול האדם לתקן גם חטאים אלו. וזו לשון הציץ אליעזר:

והנה בבבא בתרא דף קנ"ח ע"ב איתא דאורא דארץ ישראל מחכים, ובעל המאמר שם הוא רבי זירא בעצמו שאמר זאת כד סליק לארץ ישראל.

ואם כן יש על פי האמור יסוד לפרש גם זאת דהכוונה של שרוי בלא עון הוא מפני דזה שאמרו שאין התשובה יכולה להגיע כי אם עד הבינה הוא רק בחו"ל, אבל בארץ ישראל פתיחין בה תמיד גם תרעין דחכמתא, וזהו הכוונה של אורא דארץ ישראל מחכים ולכן התשובה שם יכולה תמיד להגיע עד חכמה.

ולכן בחו"ל שלא יכלה התשובה בדרך כלל להגיע [עד שנת ת"ר] עד חכמה [ויוצא מן הכלל בצירוף לימוד התורה וכנ"ל] מי שנכשל בעון זה הוא נשאר בתמידות כשכתם זה מודבק עליו, אבל מי שזוכה להיות דר בארץ ישראל אזי זוכה שתשובתו מגעת עד תרעין דחכמתא ומתקן גם פגם עון זה שהוא בחכמה, ונהיה שרוי בלא עון. והיינו עון הידוע וכנ"ל.

וכמו כן יש מקום בראש לפי זה לעיון שאולי זאת הוא שגילו גם בחלום לר' זירא בזה שהראו לו שעורים שזה מראה שכל העונות נמחלים, בלי יוצא מן הכלל, עם העליה לארץ ישראל לדור בה, וד"ל.

* * *

בבלאי טפשאי

ביטוי זה שאמרו ר' זירא ור' ירמיה, כבר אמרו רבי שמעון בן יוחאי כמובא בזהר (ויחי רכ"ה ע"א):

אמר רבי שמעון: אי הני בבלאי טפשאי ידעון מלין דרזי דחכמתא על מה קאים עלמא, וסמכוי על מה קא מתרגשן כד ישתכח בדוחקא, ינדעון שבחא דרב ייבא סבא כד אשתכח בינייהו, ולא הוו ידעי שבחיה.

ומכאן נראה שכונת הביטוי הוא שטפשותם של בני בבל היא בזה שאינם רואים את הפנימיות, וכל מבטם הוא רק אל המסגרת החיצונית. ומעין זה אמרו חכמים:

ווי לון לבני נשא טפשיא, אטימי לבא, סתימי עינא דלא מסתכלין אלא בתבנא דאורייתא דאיהי קליפה מלבר למיכל מינה כבעירן, דחכימין דידיעין בחטה דאורייתא אלון זרקין תבנא מאורייתא ואכלין חטה דאורייתא.

ובירושלמי פרק ערבי פסחים (פ"י ה"ד):

תני ר' חייא כנגד ארבעה בנים דברה תורה, בן חכם, בן רשע, בן טיפש, בן שאינו יודע לשאול.

בן חכם מהו אומר: "מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אותנו", אף אתה אמור לו "בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים".

בן רשע מהו אומר: "מה העבודה הזאת לכם", מה הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו בכל שנה ושנה, מכיון שהוציא את עצמו מן הכלל אף אתה אמור לו: "בעבור זה עשה ה' לי", לי עשה, לאותו האיש לא עשה, אילו היה אותו האיש במצרים לא היה ראוי להגאל משם לעולם.

טיפש מה אומר: "מה זאת", אף את למדו הלכות הפסח שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, שלא יהא עומד מחבורה זו ונכנס לחבורה אחרת.

ובהשוואה לסדר ההגדה שלנו, הרי מתהפך החכם לתם והתם לחכם, שכן אצלנו לבן החכם אומרים כהלכות הפסח, אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, ולתם אומרים "בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים", ואילו בירושלמי לבן הטיפש אומרים כהלכות הפסח, ולבן החכם אומרים "בחזק יד" וגו'.

וביאר זאת השל"ה במסכת פסחים (דרוש ג' לשבת הגדול):

וכבר נודע כי סדר האגדה שלנו סודרה בבבל ו"הא לחמא עניא" יוכיח שמסודר בלשון תרגום...

כבר ביארתי, החכם שבארץ ישראל הוא בסודות התורה ומועט הוא בפלפול ההיות (דאביי ורבא), והחכם שבבבל להיפך, נמצא החכם שבארץ ישראל הוא תם בבבל בעיון פלפולו, והחכם שבחוץ לארץ הוא תם בארץ ישראל בענין השגת הסודות.

נמצינו למדים שבארץ ישראל קראו "טיפש", למי שיודע לפלפל בהיות דאבני ורבא ומבין בהלכות הפסח, אלא שאינו מבין בסודות התורה, ומכאן הביטוי "בבלאי טפשאי", והוא נאמר לעומת הביטוי "אורא דארץ ישראל מחכים".

* * *

הדרכות מיוחדות בלימוד

הגמרא במסכת תענית דרשה (ז' ע"א):

אמר רבי יוסי בר חנינא: מאי דכתיב "חרב אל הבדים ונואלו", חרב על שונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בד בבד בתורה, ולא עוד אלא שמטפשין שנאמר "ונואלו", ולא עוד אלא שחוטאין.

דברים חריפים אלו מתייחסים, כפי הנראה, לחכמי בבל, אבל בארץ ישראל מדה אחרת היתה בהם כדברי הנצי"ב (קדמת העמק א', י'):

ומעולם זאת על ישראל, חכמי ארץ ישראל למדים כל אחד בפני עצמו... ולא כן חכמי בבל עיקר שקידתם לפלפל ולחדד איש יחד פני רעהו.

ומקור לדברים אלו נמצא בהקדמת סידור "בית יעקב" לר"י עמדין (סולם בית אל ג', ו') על דברי הגמרא (נדרים פ"א ע"א): "שלחו מתם (היינו מארץ ישראל לבל) הזהרו בחבורה":

גם ידוע מה שדרשו "חרב אל הבדים", שעוסקין בתורה בד בבד ולא עוד אלא שמטפשין, מה שאין כן בארץ ישראל אין לחוש, משום דאורא דארץ ישראל מחכים.

ואפשר שביאור הדברים כך הוא, שבבבל כיון שדרכם דרך הפלפול והחידוד, הבאים מתוך ספיקות וביירוים, הרי שצריך לשאת ולתת יחדיו כדי להסיר הסיגים מן הלימוד, ומבין כולם תצא האמת מבוררת לאור. אבל בארץ ישראל שדרכם היתה ללמוד בהבנה פנימית ואורא דארץ ישראל מסייע לראיית האמת להם נאותה דרך ההתבוננות הפנימית והמחשבה, וזו אינה יכולה להיעשות בחברותא. ולשון הרב חרל"פ בהקדמתו לבית זבול (ח"א עמ' ד'):

כי שם (בחר"ל) מתגלה התורה בשיתוף של מידת הרחמים למידת הדין ושני כוחות מאירים בה, לכן מוכרח הדבר שתתברר גם כן על ידי שני כוחות, אחד שואל ואחד משיב, ומבין שניהם יוצאת האמת. אולם לא כן היא בחינת הקודש של ארץ ישראל, שהיא כולה מוצקה מבחינה אחת היא הרוממות של העז העליון, אין צורך בחבלות ובהתרועעות של כוחות משתתפים.

ומה נחמד להבין בזה מה שאמרו (כתובות ע"ה) חד מינייהו כתרי מינן, היינו שבבבל זקוקים לשנים, אחד שואל ואחד משיב, ובארץ ישראל די באחד, ואחד מארץ ישראל כשנים מחוץ לארץ.

ועי' בספר "מתוך התורה הגואלת" ח"א עמ' כ"ד.
הבנה נוספת בביטוי "אוריא דארץ ישראל מחכים", ואשר יש בו הדרכה מיוחדת, הראני ידידי הרב נתנאל אריה שליט"א, במאמר "חוקי התורה" המיוחס לאחד מן הראשונים, ובו ביאור למנהג מקובל (ואשר מובא בפתחי תשובה יו"ד סי' רמ"ה) שלכל עשרה תינוקות יהיה מלמד מיוחד, וזו לשונו:

חק שישי, שלא יקבלו המלמדים יותר מעשרה תינוקות בענין אחד ואף על פי שאמרו חכמים (בבא בתרא כ"א) מקרי דרדקי כ"ה [ינוקין], דווקא בארץ ישראל דאזירה מחכים, ובזמן שישראל שרויין על אדמתם וידם תקיפה, כי נפש החפשית היא גבוהה וחזקה וזכה וצלולה ויכולה לקבל שכל ומדע על שאינה משועבדת לזולתה. ונפש אשר משועבדת, היא שפלה וחלשה ויבשה ואינה יכולה לקבל שכל ומדע על שהיא משועבדת לאדונים קשים ועזי פנים, וכל יגיעה ועמלה הולך לאיש אשר לא עמל בו, טרודה בהתמד בעבודות קשות ומפילין עליה אימה ופחד, והאימה מסלקת החכמה. על כן נזהרו המלמדים שלא לקבל לפנייהם למעלה מעשרה תינוקות.

וקרובים הדברים לדברי הרמב"ם בתשובה שהובאו לעיל, שמעלת הלימוד בארץ ישראל על פני הלימוד בבבל היתה מפני השמדות וסכנת הנפשות שהיו בבבל, ונתקיים בהם "והיו חייך תלואים לך מנגד" ואילו בארץ ישראל היה הלימוד במנוחת הנפש.

* * *

חיבה יתרה נודעת להם

מדברי הגמרא בחגיגה (דף י' ע"א) שאמרה "ליוצא ולבא אין שלום - אמר ר' יוחנן אפילו היוצא מש"ס לש"ס", יש ללמוד שגם תלמידי חכמים שבארץ ישראל, אם אינם מודעים לסגולת הלימוד ולדרך לימוד תורת ארץ ישראל, עלולים להפסיד את אוריא דארץ ישראל המחכים.

וכך יש ללמוד מר' זירא שעשה הכנות מרובות לרכוש את גישת הלימוד המיוחדת של ארץ ישראל, ולא סמך על אוריה המחכים שיחכימו ללא תנאי וללא הכנה.
וכך כותב הרב קוק (אורות התורה י"ג, ח'):

חייבים הם בני ארץ ישראל, ביחוד חכמיה, לחפש ולמצא בקרבם את יתרונם, היונק מטל ארץ חמדה.

לא כמה שתחקו, במעט או בהרבה, את הסגנון של החדוש, הפלפול והדרוש, שבגולה, תראו את כחותיכם הנפלאים, יושבי ארץ חיים, תעודה גדולה וגבוהה הרבה יותר ויותר מזה יש לכם.

ובאגרות ראי"ה (אג' צ"ו):

מובן הדבר שעל ידי עזיבה, על ידי מיצוט יריעת הערך העצמי, על ידי השפלה של הגבירה נגד שפחתה... הדברים נעשים עמומים, ותלמידי חכמים שבארץ ישראל חוזרים להיות שפופים ושפלים, ועוזבים את חילם, וסוברים שלא נוצרו כי אם למגרם גרמי אצל חכמי חוץ לארץ ולחקות פלפולים נמוכים הבאים מתוך מחשכים, ובזה באמת כחם של חכמי ארץ ישראל חלוש, מפני שהם נוצרו לגדולות מאלה, אבל כשהם מעמידים עצמם על כנם הרם, אז הם מוצאים הכל, ו"בכלל מאתים מנה".

ובמאמרו "נחמת ישראל" (מאמרי ראי"ה עמ' 292):

ודוקא מפני שלאותה הרוממות הגדולה והרחבה, שאויר ארץ ישראל ראוי ומוכשר אליה - כשנשכיל להשתמש בקדושתו כראוי לו - לא השתדלנו לעלות, למרות מה שנמצאו בנו מוכשרים וראויים לכך, על כן נחלשנו, מאור נפשנו עומם וכח החיים שבנו מתדלדל, מתוך כך באים כחות מזיקים זרים, הלקוחים מארץ העמים מצד המקולקלים שבהם, ונושאים ראש ומלעיבים ומתעתעים, שופכים כמים דמים נקיים בחרבות שפתותיהם, גורמים אפלה בעולם, מטמטמים את הלבבות, ומשפילים את קרן ישראל עד לארץ.

ותלמידו של הרב קוק זצ"ל, הרב חרל"פ זצ"ל ב"מעייני הישועה" (עמ' ש') כתב:

מי שאינו מאמין בממשות פעולת אוירא דארץ ישראל גם בזמן הזה, ותולה מה שאמרו "אוירא דארץ ישראל מחכים" בדרך העלם וכעין מידה סגולית, אינו מרגיש באמת בממשות האויר הקדוש הזה, ורק על ידי האמונה באה ההרגשה הזאת.

* * *